

BIRGER BERGH

NILS ANDERS BIRGER BERGH föddes den 25 juni 1935 i Luleå och var professor i latinska språket och litteraturen vid Lunds universitet under åren 1975–2000. Han var ledamot av en rad lärda sällskap och samfund, bland dem Kungl. Vitterhetsakademien, där han även var ledamot i förvaltningsutskottet mellan 1996 och 2005, under många år sammankallande i Birgittakommittén, ledamot i in-skriftsnämnden, sammankallande i utdelingsnämnden för Stiftelsen Gihls fond, samt ledamot av ledningsgruppen för utgivningen av Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling.

Birger Bergh var känd långt utanför de akademiska kretsarna som Birgittaforskare, som en av de lärde i Lund, som författare, föreläsare och vältalare, men även som mästare på klassisk gitarr. Han var son till folkskoleinspektören och ledamoten för Högerpartiet av riksdagens första kammare Ragnar Bergh och dennes maka Elsa, folkskollärare. Fadern hade författat bland annat en rättstavnings- och skiljeteckenslära, och kärleken till kunskap med fasta konturer gick i arv till Birger, liksom fallenheten för strängt logiska resonemang och elegant polemik. Latin blev följaktligen hans älsklingsämne i skolan.

Birger tycktes på många sätt vara född med silversked, med en medfödd lätthet och briljans som kanske kunde vara svår att handskas med

för andra. I skolan var han alltså – enligt egen utsago – på det mest skamlösa sätt favoriserad av den stränge latinlektorn, sedermera rektorn vid Luleå Högre Allmänna Läroverk, Einar Hårleman. Hårleman, typen för en romersk censor, fick håret att resa sig, i varje fall på mig, bara genom sin uppenbarelse längst bort i en korridor och med sitt sätt att tala till eleverna (jag började läroverket samma år som Birger tog studenten). Lektorn ansåg majoriteten gymnasister vara obildbara sällar (som skulle tilltalas kort, med efternamn: Andersson, Pettersson, Lundström), vilkas tröga ingenium aldrig skulle fatta mysterier som participförbytning, relativ anknytning och ablativus absolutus. Men när han kom till Bergh sade han Birger, förvåntansfullt, nästan smeksamt. Birger hade fattat språkets finesser, redan innan han hade haft dem i läxa.

Det fick alltså bli klassiska språk när han kom till Uppsala, där han doktorerade för professor Josef Svennung. Nu var det femtiotalets mitt. Man hade redan siktet inställt på sexhundraårsminnet 1973 av den heliga Birgittas död. Birger fick därför uppgiften att framställa en kritisk edition av sjunde boken av helgonets *Reuelaciones*, hans doktorsavhandling 1968. Birgers forskningsfält blev medeltids- och nylatin. Här kom hans kritiska begåvning till användning. Textkritiken försöker ju avslöja de fel som ohjälpligt begås vid traderingen av för länge sedan döda författare. Före boktryckarkonsten var avskrift enda möjliga metod för textspridning. De klassiska verken finns aldrig kvar i original, bara i avskrifter med kanske otaliga mellanled. Ofta förstod avskrivarna inte meningen med texten. Genom trötthet och ouppmärksamhet, eller av psykologiska eller ideologiska skäl, begicks fel och infördes ändringar som sedan fördes vidare i senare led. Kanske korrupperades texten genom intelligenta men felaktiga gissningar. För att restaurera originalydelsen måste man sätta sig in i författarens mentala universum, språkvanor och individuella särdrag. Textkritik och textutgivning är ett oöverträffat sätt att komma andra tider och tänkare in på livet. Textkritik blir till filosofi, som kan tillämpas på livets text, den väv som vävs av människors mellanhavanden.

Foto Jacob Wiberg.

Hos Birger föddes ett livslångt intresse för den egensinniga och geniala adelsdamen Birgitta, åttabarnsmamman och visionären, sex sekler bort och ändå så nära, för människan i spelet, och för gestalten använd som pjäs i eftervärldens spel. Hans umgänge med Birgitta avsatte biografen *Heliga Birgitta, åttabarnsmor och profet* (2000). En doktorsavhandling om Birgittabiografier från 2006 säger, att Bergh visar på:

... biografisk forskning som en relation, ett dialogiskt samtal, ett umgänge med den döda så att hon börjar leva ... Bergh installerar sig i sitt förmedlingsrum med nyfikenhet, igenkännande och ibland förvåning. Om lätt- samt ironiska eller humoristiska omdömen slängs ut i sidoviskningar till läsaren kvarstår ändå det flerperspektiviska umgängessättet med Birgitta ... Berghs text tål att Birgitta skulle uppstå från de döda och själv delta i en kritisk diskussion. (Carina Nynäs, *Ser jag klart?*, s. 233 f.)

Sysslandet med Birgitta ledde vidare till hennes biktfar Mathias av Linköping, vars läroböcker i retorik och poetik i sin tur länkade hans intresse in på den antika retoriken, en vetenskap som i motsats till alla andra discipliner knappast har gjort några radikala framsteg sedan vår tideräknings början. De gamla teoretikerna hade redan upptäckt allt, tyckte Bergh, som översatte den allra äldsta läroboken på latin, den anonyma *Rhetorica ad Herennium*, till svenska (2005).

Många kan vittna om hans osjälviska hjälpsamhet och hans skarpsynta och skarpsinniga iakttagelseförmåga som seminarieledare och manuskriptgranskare. Han hade själv påtaglig praktisk nytta av sin retoriska förmåga när han lyckades förmå departementet att utnämna honom till professor mot de sakkunnigas majoritet. Hans råd efterfrågades därför, och nästan alltid med lyckat resultat, av författare inom genren akademisk partsinlaga, och hade Bergh valt den utövade juridiken i stället för språkvetenskapen hade han blivit en efterfrågad stjärnadvokat.

Birger Berghs pensionering 2000 blev startskottet till en intensiv verksamhet som allmänbildare. Under Birgitta-året 2003 höll han bortåt hundra föredrag. Själv en eminent stilist har han medryckande under de

senaste åren i bokform presenterat så vitt skilda personligheter som Karl den store, paret Abélard och Héloïse, Francesco Petrarca, Samuel Pufendorff, Johannes Schefferus och Lars Wivallius för en svensk läsekrets. Han hade vid sin bortgång också översatt komedin *Andria* av Terentius.

Han kunde konversera obehindrat på latin, även om de var få, och blev allt färre, som kunde ge honom svar på tal med samma lätthet. Genom sin fullkomliga behärskning av språket – som för honom var allt annat än dött – kunde och ville han introducera dessa levande gestalter ur det förflutna för oss sentida människor, i all deras komplexitet: tänkande, älskande, plågade, livsnjutare och asketer, genier och skojare, genier som var skojare, helgon med genomskinliga motiv och galenpannor med hisnande visioner. Birger älskade det mänskliga i människan, människan i hennes outgrundlighet, hennes oberäkneliga val, det icke utbytbara i ett människöde.

Allt som luktade anonym massa, masspåverkan, massuggestion avskydde han. Jag minns ett möte en gång på Classicums gård i Lund: ett av dessa välkomna tillfällen att notera vardagslivets absurditeter, eller att improvisera en kort filosofisk diskussion. Jag påstod i förbifarten att människor har behov av hängivelse, att gå upp i något, att ryckas med. Detta lät för Birger högst suspekt. Att ta på sig föreningsmärken, att marschera i takt, att skandera slagord var honom förhatligt. Han var främmande för färdiga lösningar. Hans kritiska omdömeskraft, en av hans starkaste tillgångar – och fruktad av seminariedeltagare som tog sina första stapplande steg i forskningens värld – tvingade honom till omutlig ärlighet inför extraerbjudandena på livsåskådningarnas stormarknad. Han prövade allt och drog hårdnackat konsekvenserna av sitt resonemang, i den illusionsfria logikens namn.

Birger tycktes mig ha ett ofelbart sinne för det autentiska, det som höll för granskning, den äkthet som är ett oemotsägligt argument i den komplicerade text som pågår i människors samspel, i det oavslutade samtalet om vad som är det mest väsentliga. Han var lekfull, älskade leken med ord, älskade att berätta om bisarra möten, älskade överhu-

vud att berätta, och berättelserna blev i hans mun bättre och bättre med åren. Jag kan inte tänka mig något högre nöje än de symposier (i ordets fulla bemärkelse) vi firat under mer än fyrtio år, där allvar och skämt aldrig var varandras motsatser. Man kunde otvunget tala med honom om bokstavligen allt.

Länge kunde man uppehålla sig vid hans akademiska meriter, hans musikalitet, att han blev folkkär både nationellt genom tv och i staden Lund, där man ofta mötte honom på gatan och alltid fick ett gott ord på vägen, fullt av humor, sarkasm men också människointresse och vänlighet. Han visade överflödande och osjälvisk hjälpsamhet när andra behövde hans hjälp. Han godtog människor av alla slag som sina jämlingar, och ingen kunde vara mer främmande för intelligenshögfärd än denne man, en av landets skarpaste hjärnor.

Vid sin död den 17 april 2008 var han sysselsatt med en översättning av Ciceros främsta verk om talekonsten, *De oratore*. Birger hade hunnit en kort stycke in i den tredje delen av tre, och när han sparade filen kl. 17.51 den 14 april, hade han hunnit till meningen:

[Jag] brukar när jag avslutar ett tal vanligen stå på samma plats som jag stod på när jag började tala;

– avslutad med ett semikolon. Han gick därefter till Lunds nation och höll där ett föredrag om retoriken, konsten att övertyga. Alldeles stilenligt stupade han på sin post, på samma ställe som han börjat, i full verksamhet som föreläsare, och hans sista ord i livet blev: ”Jag tror vi får sluta här.”

Birger Berghs sista bok blev *Konsten att få rätt* (2007). Den är en populär handledning, helt utan facktermer (smakar ricinolja, tyckte han), i hur man övertygar sina åhörare om det rimliga i en vald ståndpunkt, eller firar ett förmodat samförstånd kring vissa värden. Här kommer Berghs frustande *Weltfreude* och sarkastiska humor till sin fulla rätt. Det är en utmaning att läsa högt ur den för publik och samtidigt hålla sig allvarlig.

Birger rycktes bort 2008 i sin fulla kraft, medan han gjorde det som var hans lust: att hålla åhörarna i en frivillig hypnotisering under hans ordfyrverkeri, med dess brisader och kaskader exakt beräknade för rätt ögonblick. Här kom han till sin fulla rätt, han den lärde som älskade att gömma sin lärdom, akademikern som bara motvilligt drog på sig den akademiska högtidsstassen, som var nyfiken på böckernas värld men också och ännu mer nyfiken på människorna bakom. Han var förhåxad av människoödena i historien och i nuet, alla dessa unika existenser med deras bakomliggande komplexa drivkrafter.

Jag har redan anfört hans sista uttalade ord. Låt mig avsluta denna snabba skiss med hans sista publicerade ord, på sista sidan i hans sista bok, den om *Konsten att få rätt*. De som kände honom känner lätt igen hans röst:

Nu är det hela över. Talet var väl förberett, lyssnarna var på gott humör, det som sades lät trovärdigt, rösten slog aldrig över i något gällt eller oskönt. Det enda som nu återstår är att församlingen ger talaren rätt. Något annat borde ju i rimlighetens namn inte vara möjligt.

Tack för ordet.

Anders Piltz